

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Ενότητα 6α: ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ Α'
Αισχύλος (68Θ200)

Ορέστεια

Χοηφόροι: Ο νόστος του διαδόχου και η μητροκτονία

Αικατερίνη (Καίτη) Διαμαντάκου

Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Θεατρικών Σπουδών

ΧΟΗΦΟΡΟΙ

Εικόνα 1: Ακαδημαϊκό θέατρο του Ρωσικού Στρατού της Μόσχας.
1994 – *Ορέστεια*, σκηνοθεσία Πήτερ Στάιν

Η ταυτότητα της τραγωδίας I

- ✓ Τίτλος: *Χοηφόροι*
- ✓ Έτος παράστασης: 458 π.Χ.
- ✓ Πρώτο βραβείο
- ✓ Τετραλογία: *Αγαμέμνων, Χοηφόροι, Ευμενίδες, Πρωτεύς*
- ✓ Ενιαίος θεματικός άξονας
- ✓ Δραματικό παρελθόν υπόθεσης
- ✓ 1.076 στίχοι
- ✓ Δραματικά πρόσωπα: **ΟΡΕΣΤΗΣ** – **ΠΥΛΛΑΔΗΣ** – **ΗΛΕΚΤΡΑ** – **ΚΛΥΤΑΙΜΝΗΣΤΡΑ** – **ΟΙΚΕΤΗΣ** (εκτός σκηνής;) – **ΑΙΓΙΣΘΟΣ** – **ΤΡΟΦΟΣ** – **ΧΟΡΟΣ**
ΑΙΧΜΑΛΩΤΙΔΩΝ

Η ταυτότητα της τραγωδίας II

- ✓ Κειμενική, σκηνική, επικοινωνιακή και δραματική υπεροχή του Ορέστη (331 στίχοι) = πρωταγωνιστής
- ✓ Ανάγκη τριών (;) υποκριτών
- ✓ Δραματικός παριστάμενος χρόνος: Ένα πρωινό, αρκετά χρόνια μετά τη δολοφονία του Αγαμέμνονα
- ✓ Δραματικός παριστάμενος χώρος (τόποι σκηνικής δράσης): α. Ο τάφος του Αγαμέμνονα στο Άργος – β. Το παλάτι των Ατρείδων στο Άργος
- ✓ Δραματικός αφηγηματικός χώρος (εξω - σκηνικός τόπος δράσης): Το εσωτερικό του παλατιού

Εικόνα 2: *Ορέστεια*, Εθνικό θέατρο, 2001, σκηνοθεσία Γιάννη Κόκκου

Εικόνα 3: Κατωϊταλικός κωδωνόσχημος κρατήρας, του 400-380 π.Χ.
Η Ηλέκτρα πηγαίνει προσφορές στον τάφο του Αγαμέμνονα. Δεξιά της σύνθεσης
υπάρχει το άγαλμα του Αγαμέμνονα, ο οποίος παριστάνεται ως πολεμιστής.

Γιώργος Σεφέρης, «Μυθιστόρημα» Γ'

Μέμνησο λουτρών οίς ενοσφίσθης

Εύπνησα με το μαρμάρινο τούτο κεφάλι στα χέρια
που μου εξαντλεί τους αγκώνες και δεν ξέρω πού να
τ' ακουμπήσω.

Έπεφτε το όνειρο καθώς έβγαινα από το όνειρο
έτσι ενώθηκε η ζωή μας και θα είναι πολύ δύσκολο να
ξαναχωρίσει.

Κοιτάζω τα μάτια. Μήτε ανοιχτά μήτε κλειστά
μιλώ στο στόμα που όλο γυρεύει να μιλήσει
κρατώ τα μάγουλα που ξεπέρασαν το δέρμα.
Δεν έχω άλλη δύναμη

τα χέρια μου χάνονται και με πλησιάζουν
ακρωτηριασμένα.

Εικόνα 4: Λουκανικός κωδωνόσχημος κρατήρας του 400-380 π.Χ.

Στο κέντρο της σύνθεσης παριστάνεται η Ηλέκτρα με προσφορές στο αριστερό χέρι να στέκεται πίσω από ένα βωμό στον τάφο του Αγαμέμνονα.

Πίσω της υπάρχει μια θύρα. Εκατέρωθέν της διακρίνονται δύο νέοι, ο Ορέστης και ο Πυλάδης.

Εικόνα 5: Καμπανική υδρία του
350-330 π.Χ.

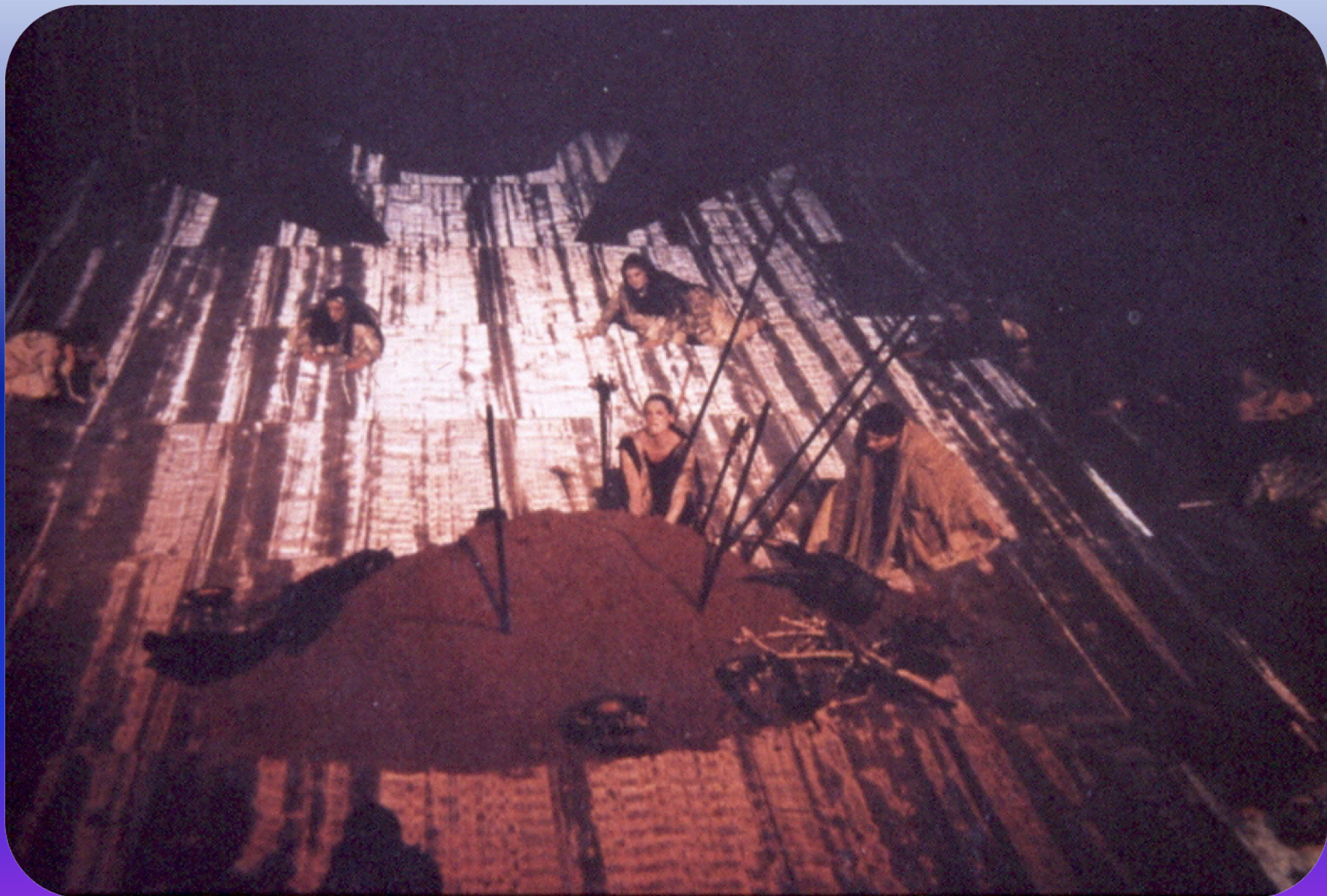
Έξω από τον τάφο του
Αγαμέμνονα έχει απεικονιστεί η
Ηλέκτρα πενθούσα, με κομμένα
μαλλιά και σκουρόχρωμο
ένδυμα. Δεξιά της βρίσκεται ο
Ορέστης και αριστερά της μία
από τις Χοηφόρους.

Εικόνα 6: Απουλική υδρία του τέλους του 4ου αι. π.Χ.

Ο Ορέστης είναι καθισμένος απέναντι από την επιτύμβια στήλη του τάφου του Αγαμέμνονα, η οποία φέρει την επιγραφή «ΟΡΕΣΤΑΣ». Εκατέρωθέν του υπάρχουν δύο γυναίκες με προσφορές στα χέρια. Η μια κρατά ένα αγγείο και η άλλη μια ταινία. Ταυτίζονται με την Ηλέκτρα και μια υπηρέτρια.

Εικόνα 7: *Χοηφόροι*, «Αμφι-Θέατρο» Σπ. Ευαγγελάτου, 1987.
Ηλέκτρα: Λήδα Τασοπούλου, Ορέστης: Αντώνης Θεοδωρακόπουλος

Εικόνα 8: Απουλική οينوχόη του τελευταίου τετάρτου του 4ου αι. π.Χ.
Στο κέντρο της σύνθεσης ο Ορέστης με τον Πυλάδη προσπαθούν να σκοτώσουν τον ένθρονο Αίγισθο. Στην αριστερή πλευρά της σύνθεσης διακρίνεται μια γυναίκα με πέλεκυ στο χέρι (Κλυταιμνήστρα). Δεξιά μια άλλη γυναίκα (Ηλέκτρα) κρατά στα χέρια πόδι από καρέκλα.

Ζητήματα δραματικής σύνθεσης I

- Κυριαρχία του κομμού (= θρήνου) στο Α΄ Μέρος μέχρι το Α΄ Επεισόδιο - Πυκνότητα και ένταση δράσης από το Β΄ Επεισόδιο και εξής (πρβλ. δομή *Αγαμέμνονα*)
- Ο άξονας της δομής της δράσης: η δολοφονία της Κλυταιμνήστρας και του Αιγίσθου
- Ανατροπή της αναμενόμενης προήγησης της δολοφονίας της Κλυταιμνήστρας

Ζητήματα δραματικής σύνθεσης II

- Κειμενική, σκηνική, επικοινωνιακή και δραματική επικυριαρχία του Ορέστη
- Δύο επί σκηνής αντιπαραθέσεις Ορέστη-Κλυταιμνήστρας: «δόλος» και «αποκάλυψη»
- Μειωμένη η δραματική (ποσοτική και ποιοτική) βαρύτητα της Ηλέκτρας και απουσία αντιπαραθέσης Ηλέκτρας – Κλυταιμνήστρας
- Αφηγηματική κυριαρχία του «πατρός» Αγαμέμνονα
- Η δραματική βαρύτητα του Χορού: σημαντικές παρεμβάσεις του

Ζητήματα δραματικής σύνθεσης III

- Η σκηνή της ορθολογικά αμφιλεγόμενης αναγνώρισης «διά σημείων» Ορέστη και Ηλέκτρας
- Ο δραματικός ρόλος της Τροφού:
  - Αντίθεση με την Κλυταιμνήστρα στην είδηση του θανάτου του Ορέστη
  - Καθυστέρηση της δράσης και επαύξηση της αγωνίας
  - Παρεμβολή του «οικείου» και του «καθημερινού» στο ζοφερό κόσμο των «αρχόντων»
  - Μεταβίβαση της δραματικής σκυτάλης στον Χορό
  - Αντίθεση με την επικείμενη σκηνή της δολοφονίας του Αιγίσθου

Ζητήματα δραματικής σύνθεσης IV

- Ορέστης-Πυλάδης: συμπαγές δίδυμο ζεύγος, όπου ο ένας πόλος λειτουργεί ως είδωλο, ως αντανάκλαση του άλλου (πρβλ. Κράτος-Βία στον *Προμηθέα Δεσμώτη*, Διόσκουροι στην *Ηλέκτρα* και την *Ελένη* Ευριπίδη)
- Δραματική «έκπληξη» από την άπαξ διακοπή της «σιωπής» του Πυλάδη για την υπενθύμιση του δελφικού χρησμού
- Ο «σύντομος» φόνος του Αιγίσθου: επικέντρωση στο φόνο της Κλυταιμνήστρας (δομική παραλληλία με το φόνο του Αγαμέμνονα)

Ζητήματα δραματικής σύνθεσης V

- Διασπασμένη Έξοδος Χορού-υποκριτών - Ανοιχτό τέλος
- Κυκλικό σχήμα: επιστροφή ενός ανέστιου φυγά ↔ αποχώρηση ενός παράφορου πλάνητα
- Ολοκλήρωση της δράσης στη διάρκεια ενός ημερήσιου κύκλου

Ζητήματα σκηνικής παρουσίασης I

- Επικέντρωση της σκηνικής δράσης στον τάφο του Αγαμέμνονα στο α΄ μισό του δράματος
- Ποια η σκηνική θέση του τάφου στον αρχαίο θεατρικό χώρο; Κοντά στην πρόσοψη του σκηνικού οικοδομήματος; Στο κέντρο της ορχήστρας;
- Ύπαρξη ενός σταθερού σκηνικού οικοδομήματος και οργανική ενσωμάτωσή του στην επί σκηνής δράση στο β΄ μισό του δράματος, όπου μεταφερόμαστε στην πρόσοψη του παλατιού
- Αριθμός θυρών σκηνικού οικοδομήματος-παλατιού; Μία κεντρική ή δύο θύρες (μία κεντρική και μία παράπλευρη);
- Διαρκής ένταση μεταξύ σκηνικού και εξω-σκηνικού χώρου (εσωτερικό παλατιού)

Ζητήματα σκηνικής παρουσίασης II

- Η σκηνή παραμερίσματος και «ωτακουστίας» Ορέστη και Πυλάδη
- Κομμός: μεγαλειώδης σύνθεση λόγου, θεάματος, μουσικής και όρχησης για την ένταξη της αναγνώρισης σε ένα ευρύτερο πλαίσιο θρησκευτικής τελετουργίας
- Η «ασιατική» όρχηση και εκφορά του Χορού (στ. 423-428)
- Η «μεταμφίεση» Ορέστη-Πυλάδη σε «ξένους» Φωκείς
- Το «στήθος» της Κλυταιμνήστρας

Ζητήματα σκηνικής παρουσίασης III

- Οι «επιθανάτιες» κραυγές του Αιγίσθου - Ο «σιωπηλός» θάνατος της Κλυταιμνήστρας (πρβλ. Αγαμέμνων - Κασσάνδρα)
- Σκηνικά αντικείμενα: χοές, υφαντό Ηλέκτρας, ξίφος, πέπλο-δίχτυ Αγαμέμνονα, στεφανωμένο κλαδί
- Χρήση «εκκυκλήματος» για την εμφάνιση των πτωμάτων;
- Χρήση τρίτου υποκριτή ή βοηθητικού προσώπου («παραχορηγήματος») για την υπόδυση του Πυλάδη;

Ζητήματα ερμηνευτικά-σημασιολογικά I

- Όνειρο Κλυταιμνήστρας – Χρησμός Απόλλωνα: συμπληρωματική σύνθεση ενός «γυναικείου» και ενός «ανδρικού» συμβόλου για την προώθηση της δράσης
- Το «φίδι» ως σύμβολο της τερατώδους εκδικητικής πράξης, που εμπλέκει διαδοχικά τον θύτη και το θύμα
- Το «δίχτυ» όχι μόνο ως ένα απλό εργαλείο καταχθόνιου δόλου, αλλά ως εικαστική και συμβολική σύνοψη όλων των μορφών ύβρεως του οίκου των Ατρείδων

Ζητήματα ερμηνευτικά-σημασιολογικά II

- Εκτενής κομμός: Μετατόπιση από τη θεϊκή εντολή του Απόλλωνα στη συναισθηματική ενίσχυση και την προσωπική απόφαση του Ορέστη (πρβλ. στ. 301-304, 554-559)
- Θέμα ενοχής και εκδίκησης: συνδετικός κρίκος με τον *Αγαμέμνονα*
- Διαιώνιση της αιματηρής αντεκδίκησης: μετάβαση στις *Ευμενίδες*

Αγαμέμνων – Χοηφόροι: Αντανεκλώμενες σκηνές με σημασιολογικές μετατοπίσεις

- Επιστροφή ενός βασιλικού αρσενικού, θύτη και θύματος
- Η υποδοχή του από την Κλυταιμνήστρα και ο μεταβλητός βαθμός ελέγχου του «οίκου»
- Αντιπαράθεση Κλυταιμνήστρας και Αγαμέμνονα/ Ορέστη (η νικήτρια σύζυγος / η νικημένη μάνα) με επιστράτευση του «δόλου»
- Η είσοδος του θύματος/θύτη στο παλάτι
- Ο «τρίτος» άνθρωπος : Κασσάνδρα / Αίγισθος

Αγαμέμνων – Χοηφόροι: Αντανεκλώμενες σκηνές με σημασιολογικές μετατοπίσεις

- Δευτερεύοντα πρόσωπα: Φύλαξ, Άγγελος / Τροφός, Οικέτης, Πυλάδης
- Η δραματική συμβολή του (αντρικού / γυναικείου, Αργείου / βαρβαρικού) Χορού
- Η εικόνα του διπλού φόνου
- Αντιδράσεις δολοφόνων/δολοφόνου
- Έξοδος

Σχέσεις με άλλες σωζόμενες τραγωδίες

- Αισχύλεις τραγωδίες με μετα-τόπιση της σκηνικής δράσης:
Πέρσαι, Χοηφόροι, Ευμενίδες
- *Πέρσαι – Χοηφόροι: Επίκληση Δαρείου – Αγαμέμνονα*
- Εμφάνιση Αγαμέμνονα: *Αγαμέμνων* Αισχύλου, *Αίας* Σοφοκλή, *Εκάβη, Ιφιγένεια εν Αυλίδι* Ευριπίδη
- Εμφάνιση Κλυταιμνήστρας: *Ορέστεια* Αισχύλου, *Ηλέκτρα* Σοφοκλή *Ηλέκτρα* και *Ιφιγένεια εν Αυλίδι* Ευριπίδη
- Εμφάνιση Ορέστη: *Χοηφόροι* και *Ευμενίδες* Αισχύλου, *Ηλέκτρα* Σοφοκλή και Ευριπίδη, *Ανδρομάχη, Ιφιγένεια εν Ταύροις Ορέστης, Ιφιγένεια εν Αυλίδι* (ως μωρό) Ευριπίδη
- Εμφάνιση Ηλέκτρας: *Χοηφόροι* Αισχύλου, *Ηλέκτρα* Σοφοκλή και Ευριπίδη, *Ορέστης* Ευριπίδη
- Έμφάνιση Πυλάδη: *Χοηφόροι* Αισχύλου (3 στίχοι), *Ηλέκτρα* Σοφοκλή και Ευριπίδη (βωβό πρόσωπο), *Ιφιγένεια εν Ταύροις* και *Ορέστης* Ευριπίδη (ομιλούν πρόσωπο).

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών,
Αικατερίνη (Καίτη) Διαμαντάκου 2015.

«Το θέατρο της Αρχαιότητας Α΄: Αισχύλος / **Ορέστεια**
Χοηφόροι: Ο νόστος του διαδόχου και η μητροκτονία».

Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<http://opencourses.uoa.gr/courses/THEATRE102>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως Μη Εμπορική ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (1/2)

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνα 1: *Ορέστεια – Χοηφόροι*, Ακαδημαϊκό θέατρο του Ρωσικού Στρατού της Μόσχας, 1994, σκηνοθεσία Πήτερ Στάιν. Στο Κ. Μπολέτης, Μ. Πιτένης (επιμ.), *Μια σκηνή για τον Διόνυσο. Θεατρικός χώρος και αρχαίο δράμα*, ΚΑΠΟΝ, Αθήνα, 1998.

Εικόνα 2: *Ορέστεια*, «Εθνικό θέατρο», 2001, σκηνοθεσία: Γιάννης Κόκκος. Από το Πρόγραμμα της παράστασης, σελ. 51.

Εικόνα 3: Κατωιταλικός κωδωνόσχημος κρατήρας, του 400-380 π.Χ. A. D. Trendall, T. B. L. Webster, *Illustrations of Greek Drama*, Phaidon, London, 1972.

Εικόνα 4: Λουκανικός κωδωνόσχημος κρατήρας του 400-380 π.Χ. A. D. Trendall, T. B. L. Webster, *Illustrations of Greek Drama*, Phaidon, London, 1972.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (2/2)

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνα 5: Καμπανική υδρία του 350-330 π.Χ. A. D. Trendall, T. B. L. Webster, *Illustrations of Greek Drama*, Phaidon, London, 1972.

Εικόνα 6: Απουλική υδρία του τέλους του 4ου αι. π.Χ. A. D. Trendall, T. B. L. Webster, *Illustrations of Greek Drama*, Phaidon, London, 1972.

Εικόνα 7: *Ορέστεια - Χοηφόροι*, «Αμφι-Θέατρο», 1987, σκηνοθεσία: Σπύρος Ευαγγελάτος, 1990. Στο Γ. Πάτσας, *Σκηνικά Κοστούμια*, Εκδόσεις Ergo, Αθήνα, 1995, σελ. 35.

Εικόνα 8: Απουλική οινοχόη του τελευταίου τετάρτου του 4ου αι. π.Χ. . D. Trendall, T. B. L. Webster, *Illustrations of Greek Drama*, Phaidon, London, 1972.